

ลับเหว่ : ธรรมะบูรณาการบนเชิงตะกอน

พระมหาสายัญ สิริปณโณ

ป.ธ.๗, พธ.บ. (การสอนภาษาไทย),

อ.ม. (ภาษาบาลีและสันสกฤต)

ภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะครุศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ความนำ

ลับเหว่ หมายถึง ผู้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการศพ ตั้งแต่ทำพิธีมัดตราสัง จนกระทั่งนำศพไปฝังหรือเผา (๒๕๔๒ : ๑๑๖๘) ตรงกับคำว่า “Undertaker” ในภาษาอังกฤษ (McFarland, ๑๙๔๑: ๘๕๐) ในภาษาบาลีมีคำที่ใช้เรียกลับเหว่เช่นกันคือคำว่า “ฉวทาหก หรือ ฉวทาหก” (Rhys Davids and Stede, ๒๐๐๔ : ๒๘๔, แปลก สนธิรักษ์, ๒๕๐๖: ๑๑๓, Bhuddhadatta, ๑๙๖๘: ๑๐๖) ลับเหว่จึงเป็นอาชีพที่จัดการเกี่ยวกับศพหรือทำพิธีศพทั้งพิธีเผาและฝัง ถ้าจะกล่าวว่ลับเหว่เลี้ยงชีวิตด้วยการเผาศพ ลับเหว่ก็น่าจะหมายถึงอาชีพหนึ่งได้เช่นกัน

ในสมัยพุทธกาลได้ปรากฏว่า มีอาชีพลับเหว่แล้ว ดังปรากฏหลักฐานในพระวินัยคัมภีร์มหาวรรคที่พระพุทธเจ้าทรงห้ามพระภิกษุผู้ที่ไม่มีที่จำพรรษาห้ามจำพรรษาในกระท่อมผี และทรงปรับอาบัติทุกกฏสำหรับพระรูปที่จำพรรษาในกระท่อมผี สาเหตุเนื่องมาจากมีชาวบ้านไปพบและได้โจษขานรวมถึงกล่าวติเตียนไปต่างๆ นานา เพราะเป็นภาพที่ไม่สวยงามดูคล้ายลับเหว่ (วิ. มหา. (บาลี) ๔/๒๑๙/๒๙๙) ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถาชาดกคำว่า “ลับเหว่” หมายถึงผู้มีหน้าที่เผาศพให้ไหม้ คือ คนเฝ้าสุสาน^๑ (พระพุทธโฆสะ, ๒๕๓๕ : ๔๐๒) ซึ่งปรากฏในกุณาลชาดก

^๑ ฉวทาหกนติ ฉวานัน ทาหกั สุสานโคปนนติ วุตตัง โหติ. (ขุ.ชา.อ. (บาลี) ๓๕/๔๐๒)

ในอรรถกถาปรหมัตถทีปนี (คัมภีร์อธิบายความเถรคถาในพระไตรปิฎก) พระธรรมपालะ (๒๕๓๕ : ๑๙๖) กล่าวถึงบุพกรรมของพระสุปปีเยเถระว่า ในพุทธรูปบาท นี้พระเถระได้เกิดในตระกูลคนเฝ้าป่าช้า ซึ่งเป็นตระกูลที่คนเหยียดหยามในเมืองสาวัตถี^๒ เป็นผลสืบเนื่องมาจากในสมัยของพระกัสสปพุทธเจ้า พระสุปปีเยได้เกิดในตระกูลกษัตริย์ เป็นผู้มีความรู้ดี ต่อมาเกิดความสังเวชขึ้นโดยอาศัยการคบหากับเพื่อนที่เป็นกัลยาณมิตร จึงออกบวชในพระพุทธศาสนา เป็นพระเถระผู้พหุสูต (มีความรู้ดี) แต่กลับเป็นว่าไม่มีพฤติกรรมยกตนข่มผู้อื่น เพราะหลงมัวเมาในชาติกำเนิดของตนและเกิดความมัวเมาในสุดตะ (การเล่าเรียน) (พระธรรมपालะ, ๒๕๓๕ : ๑๙๖) จึงทำให้ส่งผลให้ต้องเกิดในตระกูลลับเหว

หากตีความตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในพระวินัยก็เห็นว่า ลับเหวในสมัยพุทธกาล คงจะเป็นคนที่ดูไม่สะอาดเรียบร้อยหรืออาจไม่มีสง่าราศี แม้ในสมัยที่มีการแต่งคัมภีร์อรรถกถา (พุทธศตวรรษที่ ๙) อาชีพลับเหวดูไม่มีเกียรติ กล่าวคือ ลับเหวเป็นอาชีพที่ไม่สูงส่งเหมือนอาชีพอื่น ในสังคมไทยเองอาชีพลับเหวเป็นอาชีพที่สังคมไม่ได้ให้ความสำคัญนัก นั่นอาจเพราะเป็นอาชีพที่ไม่มีเกียรติเหมือนกับอาชีพอื่น เช่น หมอ ทนาย ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ เป็นต้น นั้นยังรวมไปถึงรูปร่างหน้าตาของลับเหว อาจจะไปค่อนไปในทางที่ดู

บทความชิ้นนี้ไม่ได้ต้องการจะแสดงภาพของลับเหวโดยกำหนดไปที่รูปร่างหน้าตาหรือสถานะทางอาชีพ หากแต่ต้องการศึกษาความเป็นไปของอาชีพดังกล่าว รวมถึงการใช้ชีวิตของลับเหว ด้วยเหตุที่ลับเหวเป็นผู้เห็นศพหรือรูปที่เป็นอสุภะมากกว่าคนอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้ ลับเหวจึงน่าจะเข้าถึงสภาวะธรรมบางอย่าง หรือเข้าใจกฎไตรลักษณ์มากกว่าคนอื่น ในฐานะที่เป็นผู้จัดการศพ หรือมองเห็นมิติแห่งการเกิดดับและนำธรรมะที่ได้จากอาชีพของตนมาบูรณาการในการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาทได้

^๒ โส อิมสมี พุทธรูปาเท ตสส กम्मสส นิสสนเทน สาวตถิย์ อภิญฺจรูปุ สุสานโคปกกุเล นินฺพตฺติ.
(ช.เถร.อ. (บาลี) ๒๕/๗๙)

บบความชบนี้ม่ความบรสบค้จะแสดงให้เห่นอาชบของสปีทรีบกับบรรมะในบรพทศานา และแสดงภาพของสปีทรีบในฐานะอาชบที่ยบ่งใหญ่ โดยอาศัยการดีความตามหลักการทางบรพทศานาในแง่ของดีรลัษณะเบบบรณการเพื่อบการดำรงชบิตด้วยความม่บรมาท และดีแผ่คณูปการของอาชบสปีทรีบในล้งคมไทยให้คนท่วบได้รู้ ดังรายละเบียดที่จะกล่าวถึงต่อไป

การสปีทรีบดดำเน่งสปีทรีบ

จากการศึกษาวิธีทางการดำเน่งชบิตของสปีทรีบพบว่า มบการสปีทรีบดดำเน่งหรือเรียนวิชาความรู้จากสปีทรีบคนก่อนๆ เหมือบการสปีทรีบดคำสอนในทางบรพทศานาที่คชบเรียนมาจากครูอาจารย์ที่ตนได้เข้าบเป็นคชบ (เนรมิต ครีเมือบ^๓). ส้มภาษณ, ๓ กุมภาพัน์ ๒๕๕๓.) เนรมิต ครีเมือบ (ส้มภาษณ, ๓ กุมภาพัน์ ๒๕๕๓) เล่าว่า “บรกรรมหรือการสปีทรีบดสปีทรีบเรียกชบว่า “บรประลทบเม” ซึ่งจะดีเรียนรู้วิธีการเบบโลง และมัตตราล้งให้คพ ล่วนคาถาที่ใช้เป็นบรจาในบรเบบโลงม่มีอะไรพิเศษ ใช้เพียงบบแผ่เมตตาเท่านั้น”

วราท มิวจันทร^๔ (ส้มภาษณ, ๒๖ กุมภาพัน์ ๒๕๕๓) กล่าววว่า “ได้สปีทรีบดดำเน่งสปีทรีบและเรียนรู้วิธีการทำคพมาจากบิตาซึ่งเป็นสปีทรีบของวัดเทพครีนทราวาสมาก่อนโดยผ่านบรคอบครูเรียนรู้วิธีการเบบโลงและมัตตราล้ง ซึ่งมีคาถา คอบครูว่า “สตุถึ บกาเลดีสตุถา อาท” ล่วนคาถามัตตราล้ง “อสุสเด มบ”

^๓ สปีทรีบโฮช (ฉายาที่ส้อมวลชนตั้งให้) อายุ ๔๒ บปี อดีดเด็กวัดและอดีดสปีทรีบวัดบางแพรงได้ บัจจุบันมีอาชบสปีทรีบและเป็นทบงไวยาวัจรของวัดบวัชวัญ ดำบลบางกรวย อำเภอบเมือบ จ้งหวัดนนทบุรี

^๔ หวัหน้าสปีทรีบอสุสานหลวงวัดเทพครีนทราวาส กรุงเทพมหานคร

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า อาชีพลับหรือมีการสืบทอดตำแหน่งกันอย่างเป็นระบบ คือจาก อาจารย์สู่ลูกศิษย์ จากพ่อสู่ลูก โดยคนทั่วไปไม่สามารถตั้งตนเองเป็นลับหรือได้โดยไม่ได้รับการถ่ายทอดวิชา และพบว่ามีการใช้คาถาในการเบิกโลง กล่าวคือตอนนำศพลงโลงจะต้องมีพิธีและมีคาถากำกับในพิธีด้วย ซึ่งคาถาของลับหรือแต่ละคนก็จะแตกต่างกัน นอกจากนี้ลับหรือยังได้ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

การดำเนินชีวิตตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา

เนรมิต ศรีเมือง ได้ใช้ชีวิตในเพศบรรพชิตมาเกือบสิบปี และสุดท้ายได้ลาสิกขาบทมาทำหน้าที่ลับหรือ โดยวิถีทางในการดำเนินชีวิตมากกว่า ๕๐% ได้ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยได้มองทุกอย่างเป็นธรรมะหรือธรรมชาติ และมองว่าชีวิตของมนุษย์ที่ยังไม่ตายมีความผกผันไม่แน่นอน เหมือนกับอาหารที่มีหลากหลายรสชาติ เนรมิต ศรีเมือง ได้ใช้บทสวดบังสุกุลในงานศพ คือ บทอนิจจา^๔ (เนรมิต ศรีเมือง, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) ซึ่งเป็นคาถาที่ปรากฏในมหาปริณิพพานสูตร คัมภีร์ที่ขนิภาย กล่าวคือหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว ทั้งเทวดาและพระสาวกต่างมาเฝ้า อีกทั้งยังได้แสดงความรำพึงออกมาเป็นธรรมสังเวช คาถาบทดังกล่าวที่พระสงฆ์ไทยใช้ชักผ้าบังสุกุลเดิมเป็นบาทคาถาที่พระอินทร์เป็นผู้ตรัสภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพาน

เนรมิต ศรีเมือง (สัมภาษณ์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) เล่าว่า ในชีวิตบางครั้งก็มีการออกไปพบปะคนในสังคมทั้งที่มีฐานะหรือยศตำแหน่งหรือเพื่อนที่คุ้นเคย จึงมีบ้างที่จะดื่มเหล้าหากแต่ไม่สูบบุหรี่ และยิ่งเล่าต่ออีกว่า ชีวิตของตนเองจะต้องทำงานให้คนที่ชีวิตคือเจ้าภาพแต่งงานกลับเป็นการจัดการจัดแจงสิ่งที่ไม่มีชีวิต คือ “ศพ” ซึ่งบางครั้งบางศพจะมีสภาพที่ไม่

^๔ อนิจจา วต สงขารานุ อุปปาทวยธมมิโน
 อุปปชชิตวา นิรุชฌนติ เตสํ วุปลโม สุโขฯ (ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๔๗/๑๔๑)
 (แปลว่า สังขารทั้งหลายไม่เที่ยงเล่ห์หนอ มีความเกิดขึ้นและดับไปเป็นธรรมดา การที่สังขารเหล่านั้นสงบเสียได้ ถือว่าเป็นความสุข)

สมบฏรณ กัลว่าค็อม่ได้ต่ายอย่างปกตึหรือต่ายด้วยโรคภัยไข้เจ็บ เช่น ต่ายจากอบุบัติเหตุ หรือ ต่ายจากการเป็นโรคติดต้อร้ายแรง ซึ่งกรณีเช่นนี้ เป็นเรื่องที่จะต้อระมัดระวัง โดยถ้าเป็น การต่ายที่แปลกกว่าปกตึจะต้อให้เจ้าหน้าทีต้อรวจมาช้นสูตรและบันทึกข้อความไว้ก่อน เพื่อ ป้องกันการนำศพที่ถูกฆาตกรรมมาเผา นอกจาก เนรมิต ศรีเมือง ยังได้เล่าต้ออีกว่า งาน ศพทีทำในแต่ละเดือนจะเฉลี่ยอยู่ที่เดือนละ ๓๐ ศพ นั่นคือจะต้อมีศพให้จัดการหรือทำศพ วันละ ๑ ศพ โดยมีอายุต้อสุดที่ ๒ เดือน ถึงสูงสุดที่ ๑๐๕ ปี

เนรมิต ศรีเมือง (สัมภาษณ์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กัลว่าว่า สัปเหร่อโดยส่วนมาก ใช้ชีวิตอย่างมีสติ ไม่ประมาท ยิ่งกว่านั้นสัปเหร่อจะมีความสุขเมื่ออยู่กับคนต่ายซึ่งพูดไม่ได้ มากกว่าคนที่มีชีวิตซึ่งพูดมากและมีปัญหายุ่งยากมาก ทั้งยังได้เปรียบเทียบชีวิตมนุษย์เหมือนกับ การจุดธูปไหว้ศพทีเกิดแล้ว มีควัน สุตทำยก็ดับไม่มีทั้งไฟและควัน

วราห์ ผิวจันท์ (สัมภาษณ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กัลว่าว่า ได้ดำเนินชีวิตตาม หลักของความไม่ประมาททางพระพุทธศาสนา และใช้หลักในคาถา “อนิจจา” เป็นแนวทาง สำคัญในการดำเนินชีวิตไม่ให้หลงเดินทางผิดหรือประมาท ทำให้เกิดความปลงใจว่าสักวันหนึ่ง จะต้อมต่ายไปเช่นเดียวกับคนที่ตนทำศพให้ นอกจากนี้ วราห์ ผิวจันท์ (สัมภาษณ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) ยังกัลว่าอีกว่า “เมื่อทำศพเสร็จจนถึงวาระสุดทำยคือเก็บอัฐิธาตุลอย อังคารแล้ว จะต้อมทำบุญให้ศพทีตนเองทำศพทุกครั้ง เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปให้ดวงวิญญาณ ของผู้ต่าย”

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นว่า แนวทางในการดำเนินชีวิตของสัปเหร่อมีความสัมพันธ์ กับหลักธรรมทีพระพุทธเจ้าตรัสแสดงไว้ และยังเห็นได้ว่าสัปเหร่อได้ใช้ชีวิตไม่ประมาท เนื่อง มาจากได้เห็นลัจธรรมในชีวิตมนุษย์ ทีไม่ว่าจะอยู่ในสถานะไหนก็ต้อมต่ายด้วยกันทั้งนั้น และ ยังเป็นผู้เห็นลัจธรรมชีวิตมนุษย์บนเบงตะกอบมากกว่าทีคนทั่วไปจะให้เห็น

ลัจธรรมชีวิตบนเบงตะกอบตามทรรศนะของสัปเหร่อ

เนรมิต ศรีเมือง (สัมภาษณ์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กัลว่าว่า คนทีมีชีวิตอยู่ทุก คนในโลกนี้ วันหนึ่งจะต้อมต่ายแน่นอนและหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะฉะนั้น โลงศพจึงเป็นเหมือน

บ้านใหม่ของผู้ชายหนุ่ม เพราะตอนมีชีวิตอยู่ใครจะอยู่บ้านหลังใหญ่หรือเล็ก แต่สุดท้ายเมื่อตายแล้วกลับพบว่าไม่ได้ยิ่งใหญ่ไปกว่ากันเลย ยิ่งกว่านั้นทรัพย์สินสมบัติที่มีอยู่ก็นำติดตัวไปไม่ได้แม้แต่ชิ้นเดียว

นอกจากนี้ความจริงอีกข้อหนึ่งคือ สัปเหร่อต้องทำหน้าที่เป็นเหมือนนักแสดงที่จะต้องทำตามบทบาทหน้าที่ และตามที่เจ้าภาพจะสั่งให้ทำหรือกำกับ โดยบางครั้งพิธีกรรมที่ทำเจ้าภาพเองก็ยังไม่รู้แจ้งว่าทำไปเพื่ออะไร เช่น การเคาะโลงศพเรียก หรือการหาข้าวให้ศพกิน เป็นต้น หากแต่กระทำตามคตินิยมหรือความเชื่อที่ทำกันมาจนเคยชินมากกว่าที่จะเข้าใจความหมาย (เนรมิต ศรีเมือง. สัปเหร่อวัดบัวขวัญ จังหวัดนนทบุรี. สัมภาษณ์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓)

วราห์ ผิวจันทร์ (สัมภาษณ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กล่าวว่า อาชีพสัปเหร่อทำให้ตนเองเห็นสังขารของชีวิตว่า สังขารและชีวิตคนไม่ว่าจะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ตาม สุดท้ายย่อมเล็กกว่าโลงศพที่เขานำร่างของคนตายลงไปนอนในนั้น ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่สุดท้ายก็ไม่มีใครหนีพ้นจากความตายได้สักคนเดียว นอกจากนี้ วราห์ยังกล่าวว่า เวลาต้องนอนเฝ้าสุสานนั้นมีความเงียบสงบและไม่วุ่นวาย เพราะศพที่วราห์ทำ ไม่เคยเรียกร้องต้องการสิ่งใด และไม่ก่อความวุ่นวายใจให้เลย ผิดกับคนมีชีวิตที่ทั้งญาติศพและญาติของวราห์ หรือคนที่รู้จักวุ่นวายมากกว่าคนตาย

ความช่างต้นแสดงให้เห็นว่า สัปเหร่อเห็นศพหรือคนตาย รวมถึงอยู่ใกล้คนตายมากกว่าคนอื่น เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทำให้เห็นภาพติดตาและเห็นภาพที่คนอื่นไม่ได้เห็น จึงเข้าใจและรู้ว่า คนเราเมื่อตายแล้วไม่สามารถนำสิ่งใดไปได้แม้สิ่งนั้นจะเป็นสมบัติที่หวงแหนเพียงใดก็ตาม นอกจากนี้สัปเหร่อยังเป็นคนแรกที่เข้าไปเก็บถึงเจ้าสุสานคนตายก่อนคนอื่น จึงพบว่า แม้เชิงตะกอนก็สอนกฎธรรมชาติแก่ชีวิตมนุษย์ได้

เจ้าสุสานเชิงตะกอนสอนคนมีชีวิต

เนรมิต ศรีเมือง (สัมภาษณ์, ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กล่าวว่า ชีวิตคือธรรมชาติที่แสดงให้เห็นสังขารสำคัญอย่างหนึ่งคือ เมื่อตายแล้วทุกสิ่งทุกอย่างที่ดิ้นรนหามาต้องคืนให้ธรรมชาติ แม้แต่เจ้าสุสานของร่างกายที่ถูกไฟเผาแล้วกระดูกก็มีจำนวนเท่าที่ห่อผ้าขาวได้ห่อ

หนึ่งเท่านั้น และสิ่งเหล่านี้เอง คนทั่วไปมองว่าหาประโยชน์ไม่ได้ จึงนำไปลอยน้ำหรือฝังกลบ หรือจะให้ดีกว่านั้นก็นำไปโปรยหรือหว่านรอบโคนต้นไม้ ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าชีวิตมนุษย์สุดท้ายจริงๆ ก็ต้องนำกลับไปหาธรรมชาติ กระบวนการเช่นนี้ เนรมิตเรียกว่า “การนำมนุษย์กลับไปสู่ธรรมชาติในวาระสุดท้ายของชีวิต”

วราห์ ผิวจันทร์ (สัมภาษณ์, ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓) กล่าวว่า กองเถ้ากระดูกของคนที่ยายแล้วสอนให้เห็นสังขารอย่างหนึ่งคือ มนุษย์ตายไปแล้วไม่สามารถนำสิ่งใดติดตัวไปได้ นอกจากนี้ยังทำให้ปลงได้ว่า คนที่สวยงามหน้าตาดีเพียงใดก็ตาม เมื่อโดนไฟไหม้จนหมดแล้ว มีค่าเพียงท่อผ้าขาวห่อเดียวเท่านั้น แม้จะยกให้ใครก็ไม่มีใครรับ สุดท้ายต้องนำไปบรรจุตามกำแพงส่วนที่เหลือต้องนำไปลอยแม่น้ำคืนสู่ธรรมชาติ

ความขำขันแสดงให้เห็นว่า แม้เชิงตะกอนหรือเก้าอี้ฝังกระดูกที่เผาไหม้แล้วยังแสดงให้เห็นสังขารของชีวิต กล่าวคือสุดท้ายร่างกายมนุษย์ต้องกลับคืนสู่ธรรมชาติ แม้คนๆ นั้นจะยิ่งใหญ่เพียงใดก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงจากกฎธรรมชาติได้ และความตายคือประการสุดท้ายของมนุษย์ที่เป็นเหมือนเครื่องเตือนสติให้คนมีชีวิตไม่ประมาท เพราะเราไม่ทราบได้ว่า ความตายจะตกมาถึงแก่ตนเมื่อใด ดังนั้น เชิงตะกอนหรือเก้าอี้ฝังศพนี้เองเป็นเครื่องเตือนสติอย่างหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้ยิ่งใหญ่ไปกว่าท่อผ้าขาวที่ห่อฝังกระดูกไว้นั่นเอง

สรุป

สัปเหร่อในสมัยพุทธกาล เป็นอาชีพที่น่ารังเกียจ แม้ในสังคมไทยเองก็ถือเป็นอาชีพที่ไม่มีหน้าตาในสังคม แต่อาชีพสัปเหร่อก็ไม่ได้สร้างความเดือดร้อนให้ใคร กลับมีคุณูปการต่อคนตายและคนมีชีวิตซึ่งเป็นญาติคนตาย โดยอาชีพสัปเหร่อมีการสืบทอดตำแหน่งกันอย่างเป็นระบบ คือจากอาจารย์สู่ลูกศิษย์ จากพ่อสู่ลูก ซึ่งคนทั่วไปไม่สามารถตั้งตนเองเป็นสัปเหร่อได้โดยไม่ได้รับการถ่ายทอดวิชา และพบว่ามีการใช้คาถาในการเบิกโลง กล่าวคือตอนนำศพลงโลงจะต้องมีพิธีและมีคาถากำกับในพิธีด้วย ซึ่งคาถาของสัปเหร่อแต่ละคนก็จะแตกต่างกัน และยังได้ดำเนินชีวิตอย่างไม่ประมาทตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เนื่องจากสัปเหร่อได้เห็นสังขารมในชีวิตมนุษย์ว่า คนเราไม่ว่าจะอยู่ในฐานะไหนก็ต้องตายด้วยกันทั้งนั้น และเมื่อตายแล้วไม่สามารถนำสิ่งใดไปได้ แม้สิ่งนั้นจะเป็นสมบัติที่หวงแหนเพียงใดก็ตาม

บรรณานุกรม

แปลก สนธิรักษ์. **พจนานุกรมบาลี-ไทย**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๖.

สยามรกุจสฺส เตปิฎกกุจกถา. ๒๕๓๕. : สยามรกุจสฺส ราชธานีย์ มหามกุฏราชวิทยาลัยเยน ปกาลิโต.

สยามรกุจสฺส เตปิฎกั. ๒๕๓๘. สยามรกุจสฺส ราชธานีย์ มหามกุฏราชวิทยาลัยเยน ปกาลิโต.

สัมภาษณ์ เนรมิต ศรีเมือง, สัปปะหะร้อวัดบัวขวัญ จัังหวัตนนทบุรี, **สัมภาษณ์ ๗** กุุมภภาพันธ์ ๒๕๕๓.

สัมภาษณ์ วรารห์ ฝิวจัันทร์, หัวหน้าสัปปะหะร้อวัดเทพศิรินทราวาส, **สัมภาษณ์ ๒๖** กุุมภภาพันธ์ ๒๕๕๓.

Buddhadatta Mahathera, A.P. 2002. **Concise Pali-Englihs Dictionary**. New Delhi : Motilal Banarsidass.

Davids, T.W. Rhys and Stede Willaiam. 2001. **Pali English Dictionary**. New Delhi : Munshiram Manoharlal.

McFarland B. George. 1914. **Thai-English Dictionary**. California: Stanford.